

Övergången från franska till engelska skapar dock en uppenbar svårighet — redan i bokens titel talar M om «the Supernatural». 1946 och mycket explicit 1980 hävdar L att ordet *supernaturel* inte är ett substantiv, en pendang till *nature*, utan ett attribut. Hela poängen med *Supernaturel* är ju att komma ifrån föreställningen om en «ren natur», oberoende av Guds nåd. M undviker fällan genom att beskriva Ls nyansats som «a grammar of Christian understanding and practice», ett förhållningssätt där natur och nåd aldrig kan tänkas utan varandra. Detta leder enligt M till en ny sorts ontologi — en kraftfullt utformad «non-ontologi» mittenmellan de filosofiska och teologiska diskurserna, vilka därmed tvingas samman i ett «suspended middle». M kunde här ha anknutit till Ls metodiskt välutvecklade paradoxbegrepp, en sorts metodisk majeutik.

Ms grepp tydliggör i varje fall hur Ms och Ls tänkande är närbesläktade: L undviker enligt M den onto-teologiska fällan, och Ls sätt att göra teologi både «uppifrån» och «nedifrån» uttrycker «givenheten» som teologiserandets utgångspunkt — allt gängse teman i Ms eget tänkande, livligt debatterade.

Människan är enligt Ls (och Ms) Thomas-tolkning till sitt väsen ett *desiderium naturale videndi Deum* och står därmed i en omedelbar nåderelation till Gud. Med denna grundhållning ställer L Barths frågeställning på huvudet: M beskriver det så att *supernaturel* är alltid närvarande i «the ordinary» (han undviker begreppet «det naturliga»), som därmed alltid pekar bortom sig själv — med konsekvenser för analogiläran. Här kunde M direkt ha anknutit till Ls uppsats «Sur la philosophie chrétienne» (1936, bearb. 1979) och till sambandet mellan Maurice Blondels filosofi och Ls fundamentalteologi.

I tre kapitel jämför M andras L-tolkning med sin egen: von Balthasars, några moderata thomisters (ett temanummer *Revue thomiste* 2001) och ett antal teologers påverkade av fenomenologisk diskurs (Marion, Lacoste, Boulnois, Schmutz); inte oväntat finner han sig mest samstämd med de sistnämnda.

M ger förstas L rätt gentemot nyskolastikerna, men för sedan ett samtal med den nutida thomism, som i relation till L och hans uppgörse med sekelmittens nyskolastik vill hitta en «estetisk kompromiss»; denna hållning ser M ligga nära von Balthasars.

Jag har frågetecken inför denna läsning av von Balthasar. M förstår von Balthasars estetiskt-dramatiska projekt så att det instrumentaliserar skeendet, och liknar det vid Karl Rahners sätt att se på natur-nådmönstret och människan som i någon mening ren natur. L avvisar Rahners tanke på ett *übernatürliches Existential*, men M förefaller inte ha noterat att också von Balthasars har en våldsamt uppgörse med Rahner

(i *Cordula* 1966) — där von Balthasars syn ligger ganska nära den som M skisserar! Själv såg sig von Balthasar som lärjunge till L — han skrev 1950 till L om sin Barth-bok (1951) att den var en tillämpning av Ls grundtankar.

Ms paralleller mellan L och fr.a. Barth är däremot efterhandskonstruktioner. L förstod knappast tyska, och när han skrev *Supernaturel* kände han inte till Barth och Bonhoeffer; först senare, genom sekundärframställningar (fr.a. Bouillard) och översättningar öppnades tysk teologi för franska läsare, med början på 1950-talet. Om L ens någonsin begrep Barth är väl tveksamt, även om deras frågeställningar var likartade.

I samtal med de nämnda fenomenologiskt inriktade teologerna gör M till slut en mycket radikal (men helt rimlig) L-tolkning, där han utvecklar både skapelse och frälsning ur det nämnda perspektivet «gåva» — «unilateral exchange» med en människa som i grunden är ande, sökande Gud. Intressant är påpekan att för Thomas är en ursprunglig rättfärdighet före fallet omöjlig utan nåd — en tanke som får vidsträckt konsekvenser för rättfärdiggörelseläran: en liknande tanke har David Yeago hos Luther.

När M däremot samläser L med Bulgakovs *Sophia*-spekulation har jag svårt att följa med; den kyrkosyn detta leder till bortser från den tydliga och mycket medvetet utformade roll som växelspelet mellan kyrkan–Kristi kropp och kyrkan–bruden har i hela Ls produktion.

Ms lilla bok är en för framtida forskning oundgänglig och mycket uppslagsrik läsning — men till slut ändå bara en bländande essä, och inte Den Slutgiltiga Analysen av Ls *Supernaturel*.

Peter Bexell

Ingrid Persenius: *Omsorg och mänsklig värdighet. Teoretiska och empiriska perspektiv på förbättringsarbete i Svenska kyrkan med inriktning på begravningsarbetet* (*Acta Universitatis Upsaliensis. Psychologia et Sociologia Religionum nr 20*). 365 sid. Uppsala universitet, Uppsala 2006.

Ingrid Persenius har tagit på sig den stora och något problematiska uppgiften dels att teoretiskt granska Svenska kyrkan i relation till nutida kvalitetsteorier och systematiskt fördjupningsarbete, dels att utveckla metoder och modeller för förbättringsarbete inom Svenska kyrkan med fokus på en församlings verksamhet vid begravning. Avhandlingen innehåller således en teoretisk reflektion om kvalitetsbegreppet, om organisationsutveckling samt om ledarskaps-/management-/personalteorier samt en empirisk studie av Täby församling. Den senare delen bedrivs som aktions-

forskning och har tydliga anspråk på att vara normativ, vilket ställer särskilda krav på forskaren att balansera mellan rollerna att vara opartiskt observerande samtidigt som hon deltar i en aktiv process trots att hon inte formellt ingår i arbetslaget i Täby församling.

Den forskningsetiskt viktiga frågan om forskarens dubbla identitet, som forskare och präst, berörs endas i någon mening. Persenius antyder att prästens tystnadsplikt gäller vissa uppgifter. Prästens absoluta tystnadsplikt, i juridisk mening, gäller vad som framkommit vid bikt eller vid enskild självvård, men inte självklart i andra sammanhang. Att prästen även har moralisk tystnadsplikt är givet, samtidigt som prästen i forskarsammanhanget först och främst måste vara forskare, vilket innebär att tydligt redovisa om man utesluter uppgifter eller t.ex. anser sig tvungen att stryka intervjuer ur materialet.

Här och var visar författaren att hon är medveten om de olika rollerna och att hon i några intervjusituationer och vid deltagande i olika möten riskerat och kanske t.o.m. påverkat situationen och därmed forskningsresultatet. På några ställen i avhandlingen framgår explicit författarens egna värderingar, utan att de självklart är vetenskapligt underbyggda eller problematiseras, med formuleringar som t.ex. «jag anser att kyrkans enande och stabiliserande roll för landets befolkning inte är obetydlig ... jag uppfattar också att kyrkan kan» (s. 156). En tydligare distans hade behövts liksom en problematiserande diskussion om man fortfarande kan tala om Svenska kyrkan som hela folkets kyrka när ca 20 % av befolkningen inte är kyrkotillhöriga och när en fjärdedel av invånarna i den undersökta Täby församling står utanför kyrkan. Visserligen har andra undersökningar visat att även människor som inte annars relaterar till kyrka och kristen tro förväntar sig en hel del av Svenska kyrkan i samband med död och begravning. En av de främsta anledningarna till medlemskap i någon av de nordiska folkkyrkorna har visat sig vara rätten till dop, vigsel och begravning, vilket Persenius tolkar som «att församlingarnas verksamhet i samband med kyrkliga handlingar sannolikt har en mycket stor betydelse för kyrkans framtid» (s. 159). Sannolikheten är stor att på vilket sätt kyrkans företrädare möter människor i samband med kyrkliga handlingar i hög grad påverkar medlemsutvecklingen och därmed Svenska kyrkans roll som nationell folkkyrka.

Går det att kvalitetssäkra det kyrkliga arbetet? Är det rimligt att använda modeller från näringslivet för att kvalitetssäkra kontakten med anhöriga i samband med en begravning? Författaren visar att Täby församling kommit långt när det gäller att kvalitetssäkra arbetet och att man gjort det genom en tydlig intern medvetenhet där man reflekterar över vad man gör och

vilka mål man har med verksamheten. Kvalitetsarbete är långsiktigt och bygger på en långsiktig relation till kunden där kunden har fått förtroende för företaget. Den långa relationen har kyrkan med kunden, samtidigt som kunden utvecklat delvis andra behov än vad kyrkan tillgodoser eftersom kunden även har långsiktiga relationer med andra delar av samhället. Kvalitetsarbete handlar om, som författaren framhåller, att hitta metoder för att möta realistiska förväntningar. Därför måste man ta reda på en del om kundens behov och önskemål och ställa dem i relation till den produkt man kan och vill leverera. Ett kyrkligt kvalitetsarbete handlar om att på samma gång som man tillmötesgår kundens önskemål och förväntningar är tydlig med den tro och tradition som kyrkan står för. Eller som Persenius uttrycker det i nära anslutning till Karl Geyer och Per Pettersson: «Kvalitet i kyrklig verksamhet innebär att den specifika kyrkliga miljön förmedlar ett meningsfullt tilltal och sammanhang som relaterar (mer eller mindre tydligt) till kyrkans uppdrag och mål» (s. 295).

Författaren har en tydlig ambition att «bidra till ett erfarenhets- och kunskapsutbyte mellan religionsvetenskapliga analyser och det praktiska arbetet i en församling» (s. 27). För att nå målet disponeras avhandlingen så att efter den sedvanliga presentationen av forskningsuppgiften och relationen till tidigare forskning diskuteras i kapitel två och tre vad kvalitetsarbete är. Som en logisk följd av denna diskussion undersöks först i kapitel fyra t.o.m. sju hur Svenska kyrkan relaterar till kvalitetsarbete samt i kapitel nio till sjutton hur ett systematiskt förbättringsarbete kan bedrivas i en församling och då särskilt i relation till begravningens sammanhang. Avhandlingens tydliga resultat kan sammanfattas med att för att nå en fördjudad kvalitet på de kyrkliga handlingarna behöver församlingar arbeta med ett omsorgsperspektiv och värdighetsperspektiv där såväl en tydlig omsorg om de anhöriga som om personalen sätts i fokus.

Ingrid Persenius har skrivit en ambitiös avhandling till nytta för Svenska kyrkan. Hennes resultat bör kunna användas som ytterligare underlag för den reflektion som Svenska kyrkans församlingar har att göra i samband med att de under hösten 2006 av biskopsmötet kommer att få uppdraget att implementera den nationella begravningspastoralen på lokalnivå.

Jan-Olof Aggedal

2007-01-31